

III курс нар. (оркестровий факультет)

Предмет: Історія світової музики (розділ «Історія російської музики»)

Викладач – проф. Редя В.Я.

Модуль 3: Шляхи розвитку оперного жанру (друга половина XIX ст.)

Тема 1: Музичний театр М. Римського-Корсакова

Еволюція оперної творчості композитора: ранній період (до 1895 р., «Псковитянка» + «слов'янська тетралогія») та період оперного контрапункту (1896–1907).

Жанрова різноманітність оперного доробку. Формування жанру казково-епічної опери поєднання образно-стилістичних пластів: ліричного, фантастичного, обрядового («Снігуронька»).

Моделі опери-казки (від *весняної казки* «Снігуронька» до *осінньої казочки* «Кощій безсмертний», *опери-лубка* «Казка про царя Салтана», легенди «Сказання про невидимий град Кітеж» та *небилиці в лицях* «Золотий півник»).

Лірико-психологічний жанр («Царева наречена», камерна опера «Моцарт і Сальєрі»).

Опери 1900-х років: алегоричність образів “Кощія безсмертного”, опера-сатира “Золотий півник”, етико-філософська концепція “Сказання про невидимий град Кітеж”.

Особливості трактування жанру казкової опери у пізніх творах. Кульмінація пошуків у жанрі опери – «Золотий півник»: синтезування жанрових ознак скомороської казки, європейського театру del'arte, символічної драми та умовного театру. Жанрово-інтонаційна та драматургічна специфіка опери, прийоми пародійного зниження, типологія пародійних текстів, репрезентованих у опері.

Риси оперного *стилю* М. Римського-Корсакова. Витоки (традиції М. Глінки, романтизм) та відображення художніх тенденцій часу.

Література

История русской музыки. Т. 2, кн. 2: Н. А. Римский-Корсаков / под ред. А. И. Кандинского. Москва: Музыка, 1979. 279 с.

<https://www.livelib.ru/book/1001327084/about-istoriya-russkoj-muzyki-tom-2-kniga-2-vtoraya-polovina-xix-veka-n-a-rimskijkorsakov-aleksej-kandinskij>

История русской музыки. В 10 т. Том 8 : 70–80-е годы XIX века. Москва: Музыка, 1994. (Оперное творчество Н. Римского-Корсакова – с. 21-52).

<https://www.twirpx.com/file/1064997/>

История русской музыки. В 10 т. Том 9 : Конец XIX – начало XX века. Москва: Музыка, 1994. (Оперное творчество Н. Римского-Корсакова – с. 42-148).

<https://www.twirpx.com/file/1193386/>

Баканова Л. Н. Феномен «Снегурочки» А. Н. Островского и Н. А. Римского-Корсакова: философские контексты // Вестник СПбГУКИ. 2014. № 1 (18). С. 125-132.

<https://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-snegurochki-a-n-ostrovskogo-i-n-a-rimskogo-korsakova-filosofskie-konteksty>

Гозенпуд А. А. Н. А. Римский-Корсаков. Темы и идеи его оперного творчества. Москва: Музгиз, 1957. 187 с.

<https://www.google.com.ua/search?q=%D0%93%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D0%BF%D1%83%D0%B4+%D0%90.%D0%90.%D0%9D.%D0%90.%D0%A0%D0%B8%D0%BC%D1%81>

Кириллина Л. Н. А. Римский-Корсаков на рубеже веков // Наследие: Русская музыка – мировая культура. В 2 вып. Москва: МГК им. П. И. Чайковского, 2009. Вып. 1. С. 184-196.

Кириллина Л. Топосы и символы в поэтике Н. А. Римского-Корсакова // Научный вестник Московской консерватории им. П. И. Чайковского. 2015. № 4. С. 108-139.
https://nv.mosconsrv.ru/wp-content/media/%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0_2015_4.pdf

Парин А. В. Хождение в невидимый град. Парадигмы русской классической оперы. Москва: Аграф, 1999. 462 с.

Ручьевская Е. Руслан Глинки. Тристан Вагнера. Снегурочка Римского-Корсакова: Стиль. Драматургия. Слово и музыка. Санкт-Петербург: Композитор, 2002. 396 с.
<https://www.twirpx.com/file/886448/>

Соловцов А. Жизнь и творчество Н. А. Римского-Корсакова. Москва: Музыка, 1969 (гл.10: «Ночь перед Рождеством». «Садко»; гл. 12: «Царская невеста». «Сказка о царе Салтане»; с. 153-195 «Снегурочка»; с. 563-598 «Золотой петушок»).

Тышко С. В. Проблема национального стиля в русской опере. Глинка. Мусоргский. Римский-Корсаков. Киев, 1993. 120 с.

Контрольні питання (для самостійної роботи)

1. Позиція М. Римського-Корсакова відносно жанру опери та оперних форм.
2. Ключові твори композитора в аспекті еволюції його оперної творчості.
3. У чому виявляється симфонізм опер М. Римського-Корсакова?
4. Стилiстичні особливості пізніх опер композитора.
5. Значення оперного доробку М. Римського-Корсакова.

Тема 2: Опера творчість П. Чайковського

Місце та значення оперного жанру у творчому доробку П. Чайковського. Становлення основоположних принципів оперної естетики. Принципи роботи над лібрето. Увага до драматичних акцентів як показник романтичного світогляду та творчих пріоритетів композитора (паралелі з письменниками-сучасниками).

Різноманіття *жанрово-драматургічних типів*. Еволюція від ранніх історико-побутових та лірико-комедійних опер до новаторського рішення «Євгенія Онєгіна» та подальшого поєднання історико-трагедійного та лірико-психологічного жанрів («Орлеанська дiва», «Мазепа», «Чародiйка»). Синтез ліричної драми і соціальної трагедії у «Піковій дамі». Новаторство «Іоланти» як опери малої форми.

Український компонент в оперній творчості П. Чайковського («Черевички», «Мазепа»).

Принципи оперної драматургії. Співвідношення принципів показу й переживання, картинності розгорнутих сцен та психологізму колізій, наскрізного розвитку і моментів «відчуження». Контраст як основоположний принцип драматургії опери, «драматургія станів» (Б. Ярустовський) на різних рівнях драматургічного цілого. Фактори психологізації інтонаційного «сюжету»: арки, лейтмотивна система, монотематизм, жанрові пріоритети, інтонаційно-образний паралелізм і зіставлення різномовних інтонаційних компонентів, тональна символіка. Роль романсової інтонації та загальноєвропейської інтонаційної символіки (зокрема, риторичної фігури *catabasis*).

Оперні форми, роль ансамблевих сцен.

Оркестрова інтродукція як інтонаційний конспект опери, коло головних образних сфер. Символічність арки між оркестровим вступом та постлюдією (тональні сфери, фактурна специфіка). Симфонізм як метод мислення композитора-драматурга («симфонізований» оперний стиль).

Література

История русской музыки. Т. 2, кн. 3 : Вторая половина XIX века. П. И. Чайковский / под ред. Ю. А. Розановой. Москва: Музыка, 1981. 310 с. (глава III).

https://ale07.ru/music/notes/song/muzlit/image2/irm2_3.pdf

История русской музыки. В 10 т. Том 8 : 70–80-е годы XIX века. Москва: Музыка, 1994. (Оперное творчество П. Чайковского – с.144-185).

<https://www.twirpx.com/file/1064997/>

Асафьев Б. В. О музыке Чайковского. Москва–Ленинград: Музыка, 1972. 375 с.

https://ale07.ru/music/notes/song/muzlit/asafiev/asafiev_ch.htm

Гозенпуд А. Оперна драматургія Чайковського (нариси). Київ: Мистецтво, 1940. 145 с.

Горюхіна Н. Симфонізм мислення П. І. Чайковського // Чайковський і Україна: зб. статей. Київ: КДК ім. П. І. Чайковського, 1991. С. 82-90.

Консон Г. Р. Интонационный анализ Б. Асафьева оперы П. Чайковского «Евгений Онегин» // Музыкаведение. 2009. № 7. С. 8-14. <http://musicology.tgizd.ru/ru/arhiv/3635>

Коробова А. Г. Пастораль и мистерия в «Пиковой даме» П. И. Чайковского // Музыкаведение. 2008. № 2. С. 20-26. <http://musicology.tgizd.ru/ru/arhiv/3635>

Мазель Л. Две заметки о взаимовлиянии оперных и симфонических принципов у Чайковского // Советская музыка. 1958. № 9. С. 72-80.

Побережна Г. «Юланта» П. І. Чайковського на перехресті європейських художніх тенденцій кінця XIX сторіччя // П. І. Чайковський та Україна : темат. зб. наук. праць. Київ, 1991. С. 163-183.

Побережная Г. Пять штрихов к автопортрету П. И. Чайковского в опере «Пиковая дама» // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського: Сучасний оперний театр і проблеми оперознавства. Київ, 2010. Вип. 89. С. 382-398. <https://09f24233-a-62cb3a1a-sites.googlegroups.com/site/muzterapiya/literatura/Pikovayadama.pdf?attachauth=ANoY7cpH4BADcc8wPNZi4DF-pDPa>

Пономарева Е. В. «Пиковая дама» П. И. Чайковского. Некоторые аспекты мифологии // Музыка и время. 2009. № 4. С. 9-13.

[http://sarcons.ru/deyatelnost/nauchnaya_deyatelnost/internet_konferenciya_%C2%ABmuzyikalnyij teatr zhanryi i stili%C2%BB \(2019\)/stati_2019/kopiya](http://sarcons.ru/deyatelnost/nauchnaya_deyatelnost/internet_konferenciya_%C2%ABmuzyikalnyij teatr zhanryi i stili%C2%BB (2019)/stati_2019/kopiya)

Титова Е. В. О «мнимой цитате» в «Пиковой даме» П. И. Чайковского // Журнал общества теории музыки. 2013. № 1.

<http://journal-otmroo.ru/sites/journal-otmroo.ru/files/Titova.pdf>

Туманина Н. В. Чайковский. Путь к мастерству. 1840–1877. Москва: Изд-во АН СССР, 1962. 582 с.

Туманина Н. В. Чайковский. Великий мастер. 1878–1893. Москва: Изд-во АН СССР, 1968. 487 с.

Чекан Ю. И. Об интонационной концепции творчества Чайковского 90-х годов // Очерки по истории русской музыки. Киев, 1995. С. 110-121.

Шольн А. «Евгений Онегин» П. Чайковского. Очерки. Москва: Музыка, 1982. 167 с.

Контрольні питання (для самостійної роботи)

6. Місце опери у творчому доробку П. Чайковського.
7. Охарактеризуйте шлях П. Чайковського-драматурга в оперному жанрі.

8. Симфонізм як метод мислення П. Чайковського – оперного композитора.
9. Які опери П. Чайковського пов'язані з українською тематикою?
10. Новаторська сутність оперної драматургії П. Чайковського.

Семинар на тему: Сюжети Миколи Гоголя у російській класичній опері

1. Творчість М. Гоголя у російській музиці.
2. «Сорочинський ярмарок» М. Мусоргського: жанрово-інтонаційні витоки, роль українського мелосу. Новаторська сутність твору.
3. «Травнева ніч» М. Римського-Корсакова: образно-стилістичні пласти, фольклорні джерела тематизму.
4. «Черевички» П. Чайковського та «Ніч перед Різдвом» М. Римського-Корсакова: дві версії повісті М. Гоголя (реалістична та романтична тенденції).

Література

Основна

Кандинский А. История русской музыки. Вып. 2, кн. 2 : Н. А. Римский-Корсаков. Москва: Музыка, 1979 (с. 48-55 «Майская ночь»; с. 88-94 «Ночь перед Рождеством»). <https://www.livelib.ru/book/1001327084/about-istoriya-russkoj-muzyki-tom-2-kniga-2-vtoraya-polovina-xix-veka-n-a-rimskij-korsakov-aleksej-kandinskij>

Розанова Ю. История русской музыки. Вып. 2, кн. 3 : П. И. Чайковский. Москва : Музыка, 1981. С. 156-162 («Кузнец Вакула»).
https://ale07.ru/music/notes/song/muzlit/image2/irm2_3.pdf

Гозенпуд А. Гоголь в музыке // А. Гозенпуд. Избранные статьи. Москва: Музыка, 1971. С. 28-64. <http://gogol-lit.ru/gogol/kritika/gozenpud-gogol-v-muzyke.htm>

Жданько А. Гра як регулятор природи і культури в музично-сценічному космосі Миколи Римського-Корсакова // Українське музикознавство: зб. статей. Київ, 2013. Вип. 39. С. 57-74. file:///C:/Users/Admin/Desktop/Ukrmuz_2013_39_6.pdf

Лунина А. Е. Ярмарочно-карнавальні мотиви і їх втілення в «Сорочинській ярмарку» М. П. Мусоргського // Київське музикознавство: зб. статей. Київ, 2005. Вип. 17. С. 16-24. <http://glierinstitute.org/ukr/digests/archive.html>

Соловцов А. Жизнь и творчество Н. А. Римского-Корсакова. Москва: Музыка, 1969 (гл. 5: Путь к мастерству («Майская ночь»)).

Соломонова О. Гоголь, Гоголь і знов таки Гоголь! (комедійні сцени женихівського залицяння в операх П. Чайковського та М. Римського-Корсакова за повістю М. Гоголя «Ніч перед Різдвом») // Українське музикознавство: зб. статей. Вип. 30. Київ, 2001. С. 187-201.

Ширинян Р. Оперная драматургия Мусоргского. Москва: Музыка, 1981. С. 238-269 («Сорочинская ярмарка»).

Додаткова

Алексеевский Н. Ночь грусти и веселья (об истории создания «Ночи перед Рождеством» Н. А. Римского-Корсакова) // Музыкальная жизнь. 2009. № 2. С. 33-38. <https://ikompozitor.ru/catalogue/periodika/muzykalnaya-zhizn#2009>

Верба Н. И. Образы «Майской ночи» Н.А. Римского-Корсакова в контексте проблем архитипического и интертекстуального // Terra Humana. 2014. № 2. С. 117-124. <https://cyberleninka.ru/article/n/obrazy-mayskoy-nochi-n-a-rimskogo-korsakova-v-kontekste-problem-arhetipichnogo-i-intertekstualnogo>

Жданько А. Праздник и праздничность в «гоголевском театре» Н. А. Римского-Корсакова // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського : Сучасний оперний театр і проблеми оперознавства. Київ, 2010. Вип. 89. С. 524-539.

Стасюк С. А. Мир народной поэзии в оперном творчестве Н. А. Римского-Корсакова // Музичне мистецтво: зб. наук. статей. Донецьк, 2006. Вип. 6. С. 124-152.

Ферман В. «Черевички» П. Чайковского и «Ночь перед Рождеством» Н. Римского-Корсакова. Опыт сравнительной характеристики оперной драматургии и музыкального стиля // Вопросы музыкознания : Ежегодник. Москва, 1954. Вып. 1. С. 205-238.

Ястребцев В. Мои воспоминания о Римском-Корсакове. В 2-х т. Ленинград: Музгиз, 1958–1960. Т. 1. – 144 с.; Т. 2. – 240 с.

Музичний матеріал:

Аудіозапис опери М. Мусоргського «Сорочинський ярмарок» (Московський академічний музичний театр імені К. Станіславського та В. Немировича-Данченка, 1980-ті роки). <https://www.youtube.com/watch?v=q6VKw91Zei8>

Фільм-опера «Майская ночь» <https://www.youtube.com/watch?v=QXZ8nlVUBEo> (1972).

Відеозапис опери М. Римського-Корсакова «Ніч перед Різдвом» (Київський муніципальний академічний ТОБ для дітей та юнацтва. Режисер Л. Мосьпан-Шульга. Диригент О. Баклан (2009).

<https://ogurcova-portal.com/operyi-n-a-rimskogo-korsakova-noch-pered-rozhdestvom-i-p-i-chaykovskogo-cherevichki/>

Фрагменти з опери «Ніч перед Різдвом» М. Римського-Корсакова <https://useraudio.net/search/%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%81%D0>

Аудіозапис опери П. Чайковського «Черевички» (солісти Большого театру, хор і оркестр Всесоюзного радіо, диригент В. Федосєєв, 1974).

https://www.youtube.com/watch?v=ekojLEvs7iU&list=RDejojLEvs7iU&start_radio=1&t=2429&t=0